

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI SOG'LIQNI SAQLASH VAZIRLIGI

TOSHKENT TIBBIYOT AKADEMIYASI

TIBBIY TA'LIMDA ETIKA VA INTEGRATSIYA MASALALARI

xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari
(16 fevral, 2021 yil)

IKKINCHI QISM

Toshkent - 2021

<i>Qodirova N.M.</i>	XX asr boshlarida Buxoro amirligida davlatchilik jarayonlarini o'rta maxsus ta'lim tizimi o'quvchilariga o'qitishning metodik usullari	160
<i>Rustamova R.P., Ismailova A., Parmanova N.A.</i>	Yoshlarning sog'lom va barkamol rivojlanish xususiyatlari	163
<i>Umarova S.A.</i>	Shaxsning tafakkur xususiyatlari	168
<i>Норкулов С.Д., Умарова Ф.С.</i>	Жамият ҳаёти ривожда маънавиятнинг ўрни	170
<i>Аллақулов А.М.</i>	Виртуал олам хатарлари ва ёшлар ахлоқи	173
<i>Буриева Д.А.</i>	Шароф Рашидов ўз даврининг қурбони	177
<i>Искандаров Ш.А.</i>	Ўрта Осиёда арабларнинг миллий ўзликни англаш донр айрим карашлар	180
<i>Искандаров Ш.А.</i>	Т.Ж. Барфилднинг Марказий Осиё араблари ҳақидаги фикр-мулоҳазалари	183
<i>Қодиров М.М.</i>	Умумтаълим мактабларининг технологик фанларида ўқувчиларни касбга йўллаш технологиялари	186
<i>Махмудов Л.Ю., Гуломов А.Н.</i>	Амир Темур ва темурийлар даврида илм-фан тараққиётида муҳим роль ўйнаган ижтимоий омиллар	189
<i>Насириддинова О.Г.</i>	Оилада ёшларнинг ҳуқуқий онги ва маданиятини шакллантириш масалалари	193
<i>Юлдашева С.М., Юлдашев О.А.</i>	Ёшлар ахлоқий тарбиясида мутафаккир суфи оллоёр қолдирган маънавий меросининг аҳамияти	197
<i>Soliyev A.A., Mirvaliyeva M.Y.</i>	Shaxsning psixologik xususiyatlarida diqqatning roli	201
<i>Отамуратов С.</i>	Ёшлар фаоллигини ошириш омиллари	203
<i>Ostanov J., Suvanova D.</i>	Ekologik barqarorlikni ta'minlashda ekologik ong va madaniyatning o'rti	207
<i>Останов Ж.Э.</i>	Ёшлар экологик маданиятини шакллантиришда миллий кадриятларнинг ўрни	209
<i>Даруланова Х.И.</i>	Мураккаб терминлар тузилишида семантик муносабатлар	214
<i>Қодирова Ш.А.</i>	Буёқ ажлодимиз Абу Али Ибн Синонинг тиббий ва маънавий-маърифий карашларининг асрлар оша эътирофи	217
<i>Тилавов Ў.Ф.</i>	Дунё геозкологик манзараси ва экологик гуманизм ғоялари	221
<i>Умарова Ф.С.</i>	Янги Ўзбекистон даврида ўзбек этнофаққуридаги янги ланишлар	224
<i>Исҳоқова Ш.М., Абдуллаева Х.Б., Қурбонوف Ф.Ч.</i>	Табиий бойликларимизни зардўштилий динининг мукаддас китоби "Авесто"да эъзозланиши	226
<i>Қудайрова О.К., Бурхонова С.Т.</i>	Аҳолининг тиббий маданиятини юксалтириш йўллари	230
<i>Абдурахманова Н.Х.</i>	Қишлоқ аҳолисининг ҳуқуқий онг ва маданиятини юксалтириш	233
<i>Зияева Д.</i>	Глобаллашув шароитида таълим-тарбия жараёнларининг ўзига хослиги	235
<i>Зияев Ф.</i>	Ҳозирги глобаллашув жараёнида ўзбекистоннинг тинчлик ва барқарор тараққиётни таъминлаш йўлида бмт билан самарали ҳамкорлик муносабатлари	238
<i>Холбеков А.</i>	Глобаллашув жараёнида жамиятда диний кадриятларни мустаҳкамлаш масалалари	241
<i>Холбекова М.</i>	Глобаллашув жараёнида халқимизнинг тинчлик ва барқарорлик учун кураш фаоллигини ошириш	245

fikran yoki amaliy ravishda birlashtirib, butun sholiga keltiramiz. Sintez elementlarning, narsa va shodisalarning qismlari va bo'laklarini bir butun qilib qo'shishdan iborat aqliy faoliyat ekanligi ta'rifdan sham ko'rinib turibdi. Analiz amaliy bo'lgani kabi sintez sham amaliy xarakter kasb etadi. Masalan, motor yoki dvigatelning qismlarini, detallarini yiqishtirib o'mi-o'miga joylashtirilganda, ya'ni sintez qilinganda motor yoki dvigatel shosil bo'ladi. Avtomashinaning kuzovani, kabinasini, motor va shokazo qismlari sintez qilingan mashaldagina bir butun avtomashinani bunyod etish mumkin.

Adabiyotlar:

1. Jumanazarov Yo. Yosh psixologiyasi va pedagogik psixologiya. Namangan, 2005 172 c.
2. Ivanov P.I. Zufarova M. Umumiy psixologiya T.2014.304 b.
3. Haydarov F.I. Xalilova N.I. Umimiy psixologiya. T.,2010. 358 b
4. [www. library.com](http://www.library.com)
5. www. psychology.net.ru

ЖАМИЯТ ҲАЁТИ РИВОЖИДА МАЪНАВИЯТНИНГ ЎРНИ

*Норкулов С.Д., Умарова Ф.С.
Тошкент тиббиёт академияси*

Аннотация. Мақолада жамият ҳаётининг ривожидида маънавиятнинг ўрни, моддий ва маънавий ҳаётнинг узвийлиги, иқтимоий-маънавий ҳаёт соҳаларининг турли инсонлар томонидан турлича идрок этилиши, иқтимоий-маънавий ҳаётда фалсафий онгнинг қайси шакли устувор бўлса, шунга мос тарзда иқтимоий-маънавий ўзгаришлар, тафаккур тарзи қарор топиши масалалари ёритилган.

Калит сўзлар: иқтимоий-маънавий ҳаёт, моддий ва маънавий ҳаёт, маънавият, фалсафий онг, иқтимоий онг, онг, тафаккур.

Жамият ҳаётининг ривожидида эркинлик, фаровон ҳаёт, маънавият алоҳида қадрият саналади. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев 2021 йил 19 январь куни юртимизда маънавий-маърифий ишлар тизимини тубдан такомиллаштириш, бу борада давлат ва жамоат ташкилотларининг ҳамкорлигини кучайтириш масалалари бўйича видеоселектор йиғилишида “Агар жамият ҳаётининг танаси иқтисодиёт бўлса, унинг жони ва руҳи маънавиятдир. Биз янги Ўзбекистонни барпо этишга қарор қилган эканмиз, иқтисод мустаҳкам устунга таянамиз. Биринчиси – бозор тамойилларига асосланган кучли иқтисодиёт. Иккинчиси – аждоқларимизнинг бой мероси ва миллий қадриятларга асосланган кучли маънавият”, [1] - деб таъкидлади.

Бозор иқтисодиёти шароити нафақат мавжуд иқтимоий-иқтисодий муносабатларни, унинг маънавий-ғоявий негизларини тубдан ўзгартирди. Кекса

авлод мустабид тузум ўрнатган оғир, машаққатли ҳаётни, уруш ва қатағонларни бошидан ўтказган, уларнинг ҳаётга қарашлари шу негизда шаклланган. Бугунги кунда ютуқлар, имкониятлар, тинч-осойишта турмуш уларни қаноатлантиради. Ўрта авлод эса янги, мушаккаллик шароитидаги ўзгаришларга дуч келади. Мушаккаллик мамлакат ҳаётида яқин ўтмишда амал қилиб келинган кишиларнинг ҳаётни тўғрисидаги, яшашнинг мазмуни ва маъноси борасидаги қарашларини ўзгартирмоқда. Бу ўзгариш, онгдаги, дунёқарашдаги янгиланишларни замондошимиз, бугунги авлод қабул қилмоқда ва бу уларнинг онг, тафаккурларида янги ғоялар туғдирмоқда. Уларнинг яшаш тарзи ва фаоллиги ошмоқда, янги талаб ҳамда эҳтиёжлар шаклланмоқда. XX аср охири, XXI асрнинг илк йилларида борликдаги нарса ва ҳодисаларнинг мазмун-моҳиятини тушуниш, англаш учун инсониятнинг фалсафий мушоҳадага эҳтиёжи кучайди [2. – Б. 98].

Дунё мамлакатлари нафақат иқтисомий-иқтисодий ривожланиши, айни пайтда, маънавий-маърифийлашганлик даражалари билан ҳам бир-биридан фарқ қилади. Шу нуқтан назардан, уларни саноатлашмаган мамлакатлар, саноатлашган ва юқори даражада саноатлашган давлатларга бўлиб ўрганиш анъанаси мавжуд. Шу анъанани ҳисобга олган ҳолда айтиш жоизки, инсонларнинг турмуш тарзига ёт ғоялар асосига қурилган тизимни, урф-одат ва анъаналарни, илм-фанга бўлган муносабатни ҳамда инсон дунёқарашини ва тафаккур тарзини ўзгартирмасдан эркин ва фаровон ҳаётга эришиб бўлмайди. «Моддий эҳтиёжларни инсоннинг руҳий оламига қарама-қарши қўйиш, уларнинг бирини устун деб билган ҳолда, тиривликнинг асосий мақсади сифатида қабул қилиш қандайдир бир ёқлама қараш ифодаси деб айтсак, хато бўлмайди.

Қолаверса, бу масалага бундай кескин ёндашув, хусусан, одамнинг руҳий дунёсини менсимаслик, уни икхиламчи ўрнига қўйиш охир оқибатда жамият ҳаётида инқирозга олиб келиши муқаррар эканини тарих кўп мартаба исботлаган» [3. Б. 66–67.]. Инсон энди дунёқарашини ўзгартирибгина қолмай, алоҳида фаоллик кўрсатиб ўз ҳаётини қуриши, турмушга янгича муносабатда бўлиши зарур. Бозор иқтисодиёти муносабатлари илгариги тасаввур ва қарашларнинг ўрнига янгича талаблар қўймоқда, бу авлоддан миллий ғоя асосидаги тафаккур, билим, иқтисодликни талаб қилмоқда. Бутун иқтисомий муаммоларга ҳозиржавоб бўлишдек фазилатнинг шаклланиши эскича тафаккур, онг ва қарашлар таъсири билан яшаётган, ҳаётни тушунишга интилмаётган айрим кишиларда анча қийин кечмоқда. Ҳаёт эса ўзгаришда давом этаётир. Айни пайтда дунёдаги ўзгаришлардан огоҳ бўлиш, турмуш тарзи имкониятлари ҳам бу авлодни ҳаётга янгича ёндашишга ундаяпти. Хусусан, фалсафий онг ва тафаккурдаги ўзгаришлар ҳаёт талабларидан орқада қолаётганини маънавий салоҳиятдаги қусурлар билан боғлиқ. Бундай қийинчиликларни бартараф этиш кўпроқ ана шу авлод зиммасига тушади. Ёш авлодни эса бу жараёнга нисбатан тайёр ҳолда, ўзига ҳос кўникмиш, малака, билим ва тажриба билан кириб келишига фалсафий онгдаги ўзгаришлар билан боғлиқ имкониятлар мавжуд.

Энг муҳими, бугунги кунда ёшлар ана шу эҳтиёжни англаб етган ҳолда, давр талабларига мос фаоллият кўрсатиши, кўникма ва малакаларни эгаллаши,

уни амалий иш билан боғлашлари зарур. Бу борада ёшларда ўзига ишонч кайфияти юқори бўлишига эришиш керак. Бирон-бир соҳани, касбни эгаллаш, она тили ва хорижий тилларни пухта ўрганish, мулоқот қила олиш, ҳозирги замон техника ва технологияси ютуқларидан фойдалана билиш кишида ўзига нисбатан ишончни пайдо қилади ва мустаҳкамлаб боради. Ўзига ишончи юқори, максали аниқ инсоннинг ҳаётий позицияси ҳам мустаҳкам бўлади. Бундай инсонлар воқеаларга енгил-елпи карамайдилар. Аксинча, маънавий салоҳиятнинг юқори эмаслиги кишида ўзига ишончсизликни туғдиради охироскибатда билиб-билмасдан айрим ножўя хатти-ҳаракатларга қўл уришга олиб келади, ўтаётган куни билан қаноатланиш, истеъмолчилик кайфиятини пайдо қилади. Қандай йўл билан бўлса ҳам «якши яшашга» уриниш инсонни маънавий эҳтиёжларни англаш туйғусидан, ўзинини англаш ва билишдан узоқлаштиради. Бундай одам ҳаётни юзаки тасаввур этади, ундаги маънавий бўшлиқ моддийликка ўчлик, еб-ичиш, нафсга ружу кўйишга сабаб бўлади.

Ҳозирги даврда ўзларини ривожланган мамлакатлар қаторида кўраётган айрим давлатларда бир вақтлар моддий фаровонлик таъминланса, муаммолар ўз-ўзидан ҳал бўлади, деган ақида мавжуд эди. Инсоният томонидан умум эътироф этилган кадриятлар тизими ва умуминсоний ахлоқ меъёрларидан келиб чиқиб каралса, бу ақида унчалик тўғри эмаслиги, чинакам бахт моддий фаровонликнинг маънавий негизлари билан уйғунлигига боғлиқлигини кўрсатмоқда. Зеро, бугун моддий фаровонликка эришган халқлар ҳам маънавий ҳаётда айрим муаммоларга дуч келмоқда. Уларнинг моддий фаровон ҳаёт тарзининг маънавий қатламларида айрим салбий ҳолатлар кузатишмоқда. Демак, фақат моддий фаровонлик орқали ҳамма муаммони ҳал этиш мумкин деб ўйлаш бирёклама қарашдир. Бу моддий ҳаёт тарзининг маънавийликдан узоқлашишига, яъни уйғунлик ҳолатининг бузилишига боғлиқлигини таъкидлаш зарур. Бугун Ғарбдаги айрим кишилар маънавий ҳаётда учраётган баъзи салбий ҳолатлар, масалан, оилага эътиқ сарқити сифатида қараш, инсоннинг кадр-қиммат туйғуларидан йироқ шахсий худбинлик, умуминсоний муаммолардан ўзини холи тутиш, бефарқлик ёки ўзини жамиятга бегоналарча тасаввур этиш, айрим оилалардаги ёлғизлик муҳити, ҳаётдан маънан қониқмаслик ҳолатлари, ахлоқсизлик кўринишлари, маншатга берилиш, жамиятдаги маънавий таназул ҳолатлари шулар жумласидандир. Жамиятнинг тараққиёти қонуни эса мамлакатнинг моддий ва маънавий негизларини доимо ўзаро уйғун ҳолда мустаҳкамлаб боришни такозо этади. Шарқда юқоридаги каби салбий ҳолатлар ҳеч қачон фазилат саналмагани шундан.

Глобаллашув даврида инсоният ўз тараққиётида кўпгина муаммоларни ҳолларнинг гувоҳи бўлиб келмоқда. Бир қараганда, дунё ўз тузилиши, жойлашиши, ўзаро муносабатлар тизими нуқтан назаридан маърифийликка эришгандек кўринади. Аммо дунёнинг турли бурчакларида содир бўлаётган воқеалардан келиб чиқилса, бу муаммолар маънавий-маърифий эҳтиёжлар туфайли эмас, моддий, бирёклама манфаатларни ўйлашнинг оқибати эканини кўриш мумкин. Дунё халқлари эркин, фаровон ва тинч ҳаётни ягона талаб деб тушунаётган бўлса-да, ўзи яратган тизимнинг таъсирида қолмоқда. Дунёдаги мавжуд сиёсий-иқтисодий тизим айрим ҳолларда инсонга эмас, аксинча, инсон тизимга хизмат

килишга мажбур бўлаётир. Бу дунё сиёсати, халқаро кучлар, давлатлараро муносабатларда амал қилиб келаётган тафавкур тарзи, ёндашув услубида ўзгараётган янги талаблар билан манфаатни англаш меъёрлари ўртасидаги номувофиклик ҳолатидандир. Қолаверса, бу ҳаёт, яшаш фалсафаси билан сиёсат ўртасидаги ўзига хос номувофикликнинг ҳамон мавжудлигини кўрсатади. Ијтимоий турмуш муаммоларига фалсафий ёндашиб, уни ақл доирасида, имон ва эътиқод билан хал этиш ўрнига, ўзларини етакчи деб ҳисоблаётган айрим давлатлар амалиётида кўпроқ сиёсий манфаатлар яққол устунлик қилиб қолмоқда. Ўзаро муносабатларда сиёсий манфаатлардан келиб чиқиб ёки ўзининг маъқени ўтказишга даъво қилиш қайфиятининг сақланиб қолаётгани мавжуд муаммоларнинг ечимига эмас, ўзаро муносабатларда мувозанатнинг бузилишига олиб келиши мумкин.

Хулоса қилиб айтганда, жамиятнинг маънавий янгилаанишини ўрганиш фалсафада муҳим муаммолардан ҳисобланади. Фуқаролик жамиятини шакллантириш даврида фалсафа ва фалсафий онгда туб ўзгаришлар амалга ошди. Фалсафий онг ва маънавий ҳаёт ўртасидаги алоқадорлик янги талқин этилмоқда. Фалсафий онгни «моддийлик» асосида тушуниш, маънавий ҳаётнинг инсон ҳаётидаги ўрнини, инсон маънавий дунёсининг жамиятдаги ўзгаришларга таъсирини етарли боғламаслик ҳолати ҳамма нарсани моддийлик омилига боғлаб тушунишга олиб келди. Бу маънавий ҳаёт соҳаларида кўпгина муаммоларнинг содир бўлишига сабаб бўлди.

Адабиётлар:

1. <https://president.uz/uz/lists/view/4089>
2. Қаранг: Хантов Ш.И. Ўзбекистон фалсафа тарихи. – Т.: Носиыр, 2011. – Б. 98
3. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Т.: Маънавият, 2009. – Б. 66–67.

ВИРТУАЛ ОЛАМ ХАТАРЛАРИ ВА ЁШЛАР АХЛОҚИ

Аблақулов А.М.

Тошкент кимё-технология институти

Аннотация. Ушбу мақолада виртуал олам ва унинг мазмуни, моҳияти, виртуал олам орқали бүгунги кунда жамият ҳаётида акс этаётган хавф-хатарлари ва уларни олдини олиш йўллари, усуллари ва унинг зарурлиги масалалари акс этган. Компьютер ўйинларининг ёшлар маънавий ва ахлоқий дунёқарашига таъсири, уларнинг ечимлари каби масалалар акс этган.

Калит сўзлар: виртуал олам, интернет, глобаллашув, техника, цивилизация, маънавият, маданият, ахлоқ, миллий менталитет, инсонпарварлик.